

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

**SYMPOSIUM
HISTORIOGRAPHICUM
CZERCASIENSIVM**

— ❧ Том I ❧ —

присвячений 150-річчю від дня народження
Михайла Грушевського

Черкаси
2016

УДК 930 (477)
ББК 63.3 (4Укр)

Symposium historiographicum Czercasiensium = Черкаський історіографічний симпозиум /
За ред. В.Масненка. – Т. 1 (Присвячений 150-річчю від дня народження Михайла Грушевського).
– Черкаси, 2016. – 312+VI с., іл.

ISBN 978-966-353-435-0

Редакційна колегія:

Гоцуляк В. В., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Добржанський О.В., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Ю.Федьковича)
Зашкільняк Л.О., д-р. іст. н., проф. (ЛНУ ім. І.Франка)
Земзюліна Н. І., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Івангородський К. В., канд. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Карев Д. В., д-р. іст. н., проф. (ГДУ ім. Янки Купали, м. Гродно, Білорусь)
Колесник І.І., д-р. іст. н., проф. (Інститут історії України НАН України)
Корновенко С. В., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Масненко В. В., д-р. іст. н. проф., відповідальний редактор (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Михайлюк Ю. М., канд. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Морозов А. Г., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Присяжнюк Ю.П., д-р. іст. н., проф., відповідальний секретар (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Сердженга Павел, д-р. габіліт., проф. (Жешувський університет, м. Жешув, Польща)
Синявська Л. І., д-р. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Стемпнік Анджей, д-р. габіліт., проф. (УМКС, м. Люблін, Польща)
Тельвак В. В., д-р. іст. н., проф. (Дрогобицький ДПУ ім. І.Франка)
Удод О. А., д-р. іст. н., проф. (Інститут історії України НАН України)
Шамара С. О., канд. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)

Рецензенти:

Боечко В.Ф., д-р. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Піскун В.М., д-р. іст. н., проф. (Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України)

*Рекомендовано до друку Вченої радою Черкаського національного університету
ім. Богдана Хмельницького, протокол № 4, від 23 грудня 2016 р.*

*Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці
Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом №Ф67/27-2016
Спільна історія України та Білорусі в сучасній колективній пам'яті обох народів:
компаративний аналіз*

ISBN 978-966-353-435-0

© Автори, 2016
© ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2016

Зміст

Вступне слово	5
Михайло Грушевський: постать і образ	
Пиріг Р.Я. МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ: ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ ІСТОРИЧНОЇ ПОСТАТІ.....	8
Удод О.А. ОБРАЗ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ.....	17
Тельбак В.В. ПОСТАТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В ГУМОРИСТИЧНІЙ КУЛЬТУРІ ЙОГО ЧАСУ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ІСТОРИОГРАФІЧНА ПРАКТИКА.....	27
Вашенко В.В. ІСТОРИК У БОРОТБІ ЗА СИМВОЛІЧНУ ВЛАДУ В СОЦІОЛОГІЇ: М. ГРУШЕВСЬКИЙ ЯК ТВОРЕЦЬ НАУКОВИХ ТРАДИЦІЙ.....	37
Масненко В.В. «ІСТОРИК – СЛУГА НАРОДУ»: САМОРЕФЛЕКСІЯ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.....	56
Stępnik A. MYCHAŁO HRUSZEWSKI – POLSKA RECERSCJA DORÓWKU HISTORIOGRAFICZNEGO.....	72
Михайло Грушевський як археограф, редактор і видавець	
Корновенко С.В., Владига О.М. АРХЕОГРАФІЧНА СПАДЩИНА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ДОРЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ: ПРОЕКТИ, ІНСТИТУЦІЇ, ВИДАННЯ.....	120
Ковалевська О.О. НАУКОВА СПІВПРАЦЯ М. ГРУШЕВСЬКОГО ТА М.БІЛЯШІВСЬКОГО ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛЬСЬКИХ АРХІВІВ.....	138
Савчук І.І. ОСОБЛИВОСТІ РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧОЇ ПРАЦІ М. ГРУШЕВСЬКОГО В ЧАСОПИСІ «УКРАЇНА».....	147
Проблемне поле наукових студій Михайла Грушевського	
Куций І.П. ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ОБРАЗИ В НАУКОВО-ІСТОРИЧНІЙ СПАДЩИНІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.....	156
Чабан А.Ю. ВІЗІЯ М.С. ГРУШЕВСЬКОГО ІСТОРІЇ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ.....	168

Великий історик як політичний і громадський діяч

Яковлев Ю.О. МІЖ НАУКОЮ ТА ПОЛІТИКОЮ: МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І РУСЬКО-УКРАЇНСЬКА РАДИКАЛЬНА ПАРТІЯ (1894–1899)..... 186

Крот В.О. ПРОБЛЕМИ СПІВПРАЦІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО З ДЕПУТАТАМИ ПЕРШОЇ ДУМИ 211

Грич І.Б. УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ: ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ (М. ГРУШЕВСЬКИЙ ТА ІНШІ ДЕРЖАВНИКИ) 222

Родинне та схоларне коло М. Грушевського

Журавльов С.А. ПЕДАГОГІЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕРГІЯ ФЕДОРОВИЧА ГРУШЕВСЬКОГО..... 240

Педич В.П. ЛЬВІВСЬКА ІСТОРИЧНА ШКОЛА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО: КОЗАКОЗНАВЧИЙ ДИСКУРС..... 250

Історіографічна рефлексія

Гоцуляк В.В. СУЧАСНА ІСТОРИЧНА ДУМКА ПРО “НАРОДНИЦТВО” І “ДЕРЖАВНИЦТВО” М. ГРУШЕВСЬКОГО 274

Бундак О.А. ПОСТАТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО НА СТОРІНКАХ «УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНИНА» 291

Рецензії та огляди

Тельвак Віталій, Педич Василь. Львівська історична школа Михайла Грушевського. – Львів: Світ, 2016. – 440 с. (Серія «Грушевськіяна»: Т. 9. (Масненко В.В.)..... 298

У ПРИЗМІ ПОШУКІВ «СВОЄЇ» ЦИВІЛІЗАЦІЇ. Куций Іван. Цивілізаційні ідентичності в українській історіографії кінця XVIII – початку XX ст.: між Слов’янщиною та Європою. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. – 480 с. (Демуз І.О.) 305

Наші автори 309

Великий історик як політичний і
громадський діяч

Юрій ЯКОВЛЄВ

Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника
(м. Івано-Франківськ)

МІЖ НАУКОЮ ТА ПОЛІТИКОЮ: МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І РУСЬКО-УКРАЇНСЬКА РАДИКАЛЬНА ПАРТІЯ (1894–1899)

Русько-Українська радикальна партія (далі – РУРП) була заснована на початку жовтня 1890 р. у Львові. Початок її діяльності співпав із черговою спробою польсько-українського порозуміння в Галичині, що увійшла в історію як “нова ера” (1890–1894). РУРП виступила проти цієї угоди народовців і засудила будь-які спроби порозуміння з польською шляхетською більшістю в Галицькому крайовому сеймі¹.

Незважаючи на провал, “нова ера” мала ряд конкретних здобутків у Галичині. Важливим досягненням угоди стало відкриття в Львівському університеті кафедри “всесвітньої історії з спеціальним оглядом на історію Східної Європи”². За рекомендацією В. Антоновича на посаді “ординарного професора” кафедри було затверджено кандидатуру М. Грушевського³.

Очевидно, що переїзд М. Грушевського в Галичину члени РУРП розцінювали насамперед як спробу зміцнення впливу тієї частини народовців, котра виступила за продовження угодовського курсу в Галичині (т. зв. народовці-“новокурсники” на чолі з О. Барвінським). Так, 9 серпня 1894 р. І. Франко в листі до М. Драгоманова писав: “Про Груш.[евського] я не знаю багато. Що до політичних поглядів він, здасть ся, Барвінщанин, і отсе недавно, в осени минувшого чи весною сего року, коли Барв.[інський] йїздив на Україну, щоб збирати підписи людей, похваляючих его політику, а прищаючих Романчука, в числі тих підписів був і его підпис”⁴.

¹ Редакція. В справі угоди // Народ. – 1890. – Ч. 24. – 15. л.[атинського] грудня. – С. 388–392; Протести рускої академічної молодіжї протів угодової політики // Народ. – 1891. – Ч. 2. – 15. л.[атинського] січня. – С. 20–22; О. Г. Подвиги “новоеристів” в Станіславові // Хлібороб. – 1892. – Ч. 8. – 15. квітня. – С. 57–59 та ін.; Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. – Львів: Львівська академія мистецтв, 2000. – С. 181–203.

² Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. – С. 133–137; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики // Спадщина: Літературне джерелознавство. Текстологія / Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К.: ВД “Стилос”, 2010. – Т. 5. – С. 30.

³ Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 30.

⁴ Матеріали для культурної й громадської історії Західної України. Т. 1: Листування І. Франка і М. Драгоманова. – К.: З друк. Всеукр. Акад. Наук, 1928. – С. 472–473; Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898) // Україна в минулому. – К. – Львів, 1994. – Вип. V. –

Політичну позицію М. Грушевського до його приїзду в Галичину можна встановити в загальних рисах. Опублікований “Щоденник” М. Грушевського⁵ містить коротку інформацію про його участь в громадському житті, натомість про політику – ніяких чітких висловлювань. Політичні симпатії М. Грушевського в той час були доволі невиразні. Такий стан речей зумовлювала його несамостійність і певна залежність від В. Антоновича та О. Кониського, які мали найбільший вплив на юнака⁶. Перший у науковому плані, а другий у громадсько-політичному⁷. Очевидно, що під їхнім впливом М. Грушевський до свого приїзду у Львів підтримував угодовську політику⁸. Про його прихильність до “новоєрівської” політики також писав депутат Галицького крайового сейму та діяч РУРП Т. Окуневський у листі до М. Драгоманова на початку 1894 р.⁹.

Водночас є відомості, що взимку 1894 р. М. Грушевський запропонував О. Барвінському налагодити контакт із членами РУРП, зокрема, з І. Франком та М. Павликом¹⁰. Але О. Барвінський у листі до М. Грушевського від 24 лютого 1894 р. рішуче відхилив дану пропозицію¹¹.

М. Грушевський приїхав у Львів 17 вересня (2 жовтня) 1894 р. А 30 вересня (12 жовтня) прочитав вступну лекцію в університеті, що викликала великий резонанс¹². Так, 26 жовтня 1894 р. враженнями від почутого ділився М. Павлик у листі до М. Драгоманова: “Посилаю Вам “Вступний виклад Грушевського” – може щчо скажете про него. На тім викладі було чимало Русинів усіх партій, навіть із провінції. Був і ја. Мені подобалася мова – в порівнянню з усім тим, шчо ја чув по руски в університеті – се вперше добра жива мова. Думаю ходити на виклади приватно, як і инчі Русини”¹³.

С. 112; Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова / Редкол.: І. Вакарчук, Я. Ісаєвич (співголови) та ін. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – С. 507.

⁵ Грушевський М. С. Щоденник (1888–1894 рр.) / Підготовка до видання, переднє слово, упорядкування, коментарі і післямова Л. Зашкільняка. – К., 1997. – 261 с.

⁶ Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 34.

⁷ Антонович М. О. Кониський і М. Грушевський // Український історик. – 1984. – Ч. 1-4 (81-84). – С. 51.

⁸ Антонович М. О. Кониський і М. Грушевський. – С. 55; Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 108.

⁹ Переписка Михайла Драгоманова з дром Теофілем Окуневським (1883, 1885–1891, 1893–1895) / Зладив і видав М. Павлик. – Львів, 1905. – С. 222; Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 112.

¹⁰ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин // Український історичний журнал. – К., 2006. – № 5 (470). – С. 37; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 34–35.

¹¹ Там само.

¹² Антонович М. О. Кониський і М. Грушевський. – С. 58; Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 112; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 30–31.

¹³ Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895). Т. VIII (1894–1895) / Зладив М. Павлик. – Чернівці, 1911. – С. 141; Антонович М. О. Кониський і М. Грушевський. – С. 58; Педич В.

В. Антонович та О. Кониський, відправляючи М. Грушевського до Львова, радили своєму вихованцеві триматися осторонь від галицького політичного життя. Натомість вони скеровували М. Грушевського на створення в краї українського національного центру, відвернення місцевої молоді від політики та спрямування її інтересів у русло культурно-освітньої діяльності¹⁴. Водночас після свого переїзду в Галичину не вважав себе здібним до політики й сам М. Грушевський. 17 листопада 1894 р. у листі до О. Кониського він писав: “Я тепер в добрих відносинах з ріжними напрямками (хоч остаюсь щирим прихильником того ж, як і раніш), і мене навіть де хто (Шумило) (В. Шухевич. – Ю. Я.) хтіли б виперти (щоб я дав фирму) на чолі нової організації, але я тому противник. Політика не про мене”¹⁵.

У листопаді 1894 р. М. Грушевський очолив Історично-філософську (“Історично-філософічну”) секцію Наукового товариства ім. Шевченка (далі – НТШ)¹⁶. На початку 1895 р. М. Грушевський став редактором “Записок Наукового товариства імені Шевченка”¹⁷. Водночас діяльність у НТШ змушувала М. Грушевського (всупереч його бажанню) активно залучатися до політики. Тому вчений намагався встановити контакти з представниками різних ідейних течій¹⁸, у тому числі й з радикалами. Так, після переїзду М. Грушевського до Львова відбулося його особисте знайомство з І. Франком. При цьому М. Грушевський повинен був ставитися до нього стримано. Оскільки мав від О. Кониського та В. Антоновича вказівки триматися осторонь від І. Франка¹⁹. Точна дата їхнього особистого знайомства невідома. Проте в листі до О. Барвінського від 11 (23) жовтня 1894 р. М. Грушевський писав: “Пробачайте, що турбую, але я хотів як скоріше Вашу думку знати, щодо Франка”²⁰.

Історична школа М. Грушевського у Львові (1894–1914 рр.). – Івано-Франківськ, 1997. – С. 55; Тельвак В., Педич В. Львівська історична школа Михайла Грушевського. – Львів: Світ, 2016. – С. 110.

¹⁴ Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 111.

¹⁵ Бурлака Г. Листи М. Грушевського до О. Кониського // Український історик. – 1994. – Ч. 1-4 (120-123). – С. 118–119; Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 122; Листування Михайла Грушевського. – Київ – Нью-Йорк – Париж – Львів – Торонто, 1997. – Т. 1. – С. 54.

¹⁶ Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка 1892–1930. – Мюнхен: Видавництво “Дніпра Хвиля”, 1970. – С. 11.

¹⁷ Там само. – С. 11–12.

¹⁸ Кухар В. М. Громадсько-політична діяльність М. Грушевського (1894–1914 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “історія України” / Валентина Миколаївна Кухар. – Львів, 1997. – С. 14–15; Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 38; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 35.

¹⁹ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 37; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 31.

²⁰ “Не маю іншого інтереса більшого, як добро свого народу” [Листи М. С. Грушевського до О.Г. Барвінського] / Передмова, публікація та примітки Леоніда Зашкільняка // Пам’ять століть. – 1996. – № 2. – С. 80–81; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 31.

Після раптової смерті наприкінці жовтня 1894 р. професора кафедри “руської” словесності Львівського університету О. Огоновського перед І. Франком відкрилася перспектива отримати місце на кафедрі. Невдовзі письменник подав необхідні документи університетській комісії, до складу якої входив також і М. Грушевський²¹. Правда останній у недатованому листі до О. Барвінського нарікав, що його членство в комісії спровокувало великий тиск із боку офіційних кіл. М. Грушевському довелося самотійно вирішувати проблему конфлікту між “обов’язком” і власною совістю²².

Трохи зорієнтувавшись у галицьких реаліях, М. Грушевський поступово почав здійснювати політичну переорієнтацію, роблячи зусилля об’єднати переважну більшість народовців із радикалами. Галицькі обставини змушували вченого робити це дуже швидко, навіть попри його бажання²³. 19 листопада 1894 р. М. Грушевський приїхав у Чернівці²⁴. Там він, зокрема, мав розмову з професором місцевого університету С. Смаль-Стоцьким. Очевидно, що розмова велася з приводу ідеї М. Грушевського про об’єднання радикалів із народовцями. Головною фігурою, за допомогою якої М. Грушевський прагнув реалізувати свій план був радикал І. Франко²⁵. Додамо, що з ним М. Грушевський швидко налагодив приятні взаємини²⁶. Водночас С. Смаль-Стоцький у листі до М. Грушевського від 15 лютого 1895 р. вважав, що діячі РУРП могли б погодитися тільки на зближення з опозиційними народовцями, котрі від’єдналися від О. Барвінського й виступили проти “нової ери” (група т. зв. “незалежних” народовців на чолі з Ю. Романчуком)²⁷.

Повертаючись в листопаді 1894 р. з Чернівців до Львова М. Грушевський також відвідав Коломию. Тут він, зокрема, мав зустріч із членом РУРП С. Даниловичем. Під час їхньої розмови також обговорювалося питання

²¹ Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова. – С. 520; Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 116–117; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 32–33.

²² “Не маю іншого інтереса більшого, як добро свого народу”. – С. 82; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 33.

²³ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 37; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 35.

²⁴ Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 114; Макар Ю., Добржанський О. Михайло Грушевський і українська інтелігенція Буковини в кінці XIX – на початку XX століття // Михайло Грушевський. Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної ювілейної конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського. – Львів, 1994. – С. 340.

²⁵ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 38.

²⁶ Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. – К., 1986. – Т. 49: Листи (1886–1894). – С. 529; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 32.

²⁷ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 38, 62.

союзу радикалів і народовців²⁸. М. Грушевський закликав “коломийських радикалів” залишити свої “скрайні змагання і протипопівські настрої” та приєднатися до народовців²⁹. Про свою зустріч із С. Даниловичем вчений писав у листі до О. Барвінського від 10 (22) листопада 1894 р.: “Мав добру суперечку з Даниловичом, котрий признав, що прилучене радикалів до народовців, яко лівиці, було б добре, і просив у Львові побалакати про довірочну організацію. Хоч я в политику не аранжуюсь, а проте раджу Вам подумати за се. Потребу лівиці, я думаю, й Ви відчуваєте, тільки лівиці союзної”³⁰.

У Коломиї С. Данилович також звернувся до М. Грушевського з проханням посприяти габілітації І. Франка³¹. У цитованому вище листі до О. Барвінського, М. Грушевський між іншим написав: “Також просили мене просити щоби Ви Франку з габілітацією помогли”³². Ясна річ, що О. Барвінський відмовився допомогати письменнику³³. Врешті-решт через негативний відгук намісника Галичини К. Бадені міністерство не затвердило І. Франка на посаді³⁴. Очевидно М. Грушевський, який намагався всіляко підтримувати І. Франка, був прикро вражений цією неприємною історією³⁵.

Водночас, М. Грушевському не вдалося об’єднати РУРП із народовською більшістю. Проти цього активно виступив передусім О. Барвінський³⁶. Тоді М. Грушевський спробував вплинути на В. Антоновича та О. Кониського, щоб домогтися їхньої підтримки в справі реформування галицької політики³⁷. Також вчений почав виявляти інтерес до групи народовців Ю. Романчука. Проте не знайшов підтримки з боку О. Кониського. Крім того, останній також не підтримав пропозицію М. Грушевського зробити

²⁸ Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 115; Кухар В. М. Грушевський і створення національно-демократичної партії // Михайло Грушевський і Західна Україна. Доповіді й повідомлення наукової конференції (м. Львів, 26–28 жовтня 1994 р.). До 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті. – Львів: Видавництво “Світ”, 1995. – С. 278.

²⁹ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 38.

³⁰ “Не маю іншого інтереса більшого, як добро свого народу”. – С. 82; Кухар В. М. Грушевський і створення національно-демократичної партії. – С. 278; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 35.

³¹ “Не маю іншого інтереса більшого, як добро свого народу”. – С. 82; Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 115.

³² “Не маю іншого інтереса більшого, як добро свого народу”. – С. 82; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 33.

³³ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 37.

³⁴ Возняк М. Недопущення Івана Франка до доцентури у Львівському університеті // Іван Франко: Статті і матеріали. – Львів, 1948. – 36. перший. – С. 43–63; Возняк М. Велетень думки і праці: Шлях життя і боротьби Івана Франка. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1958. – С. 270.

³⁵ Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 33–34.

³⁶ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 38.

³⁷ Там само.

ставку на коаліцію Ю. Романчука, І. Франка та М. Павлика³⁸. Від союзу з радикалами, передусім із І. Франком, застерігав М. Грушевського також і В. Антонович. 20 грудня 1894 р. у листі до М. Грушевського він зазначив, що “без всякого сумніву мені далеко симпатичніша Ваша діяльність свічника и наукового діяча, и гадаю шчо тоже висилки на організацію групи, йаку пропонує Рижий (І. Франко. – Ю. Я.), знідять Вам марно багато часу и нервових сил, котрі и так шарпають у Вас зо всіх боків – в результаті-ж вийде дурниця”³⁹.

Натомість сам М. Грушевський ще напередодні свого приїзду до Львова в листі до О. Барвінського від 3 (22) вересня 1894 р. писав: “В дрібницях не можу ще докладно орієнтуватись, хоч розумію їх значінне – тон робить музику. Стараюся виступати як найобережніше, хоч як на перших [порах] часом нікого раптом не одпихать і не зразити. Буде[те] в Львові, то спостережете, оскільки се вдалось мені”⁴⁰.

Водночас із переїздом до Галичини М. Грушевський розпочав активну діяльність у НТШ. Разом із тим, протягом 1892–1897 рр. товариство практично було науковою установою народовців. На їх думку всі співробітники НТШ мали поділяти політичну програму народовців. Зрозуміло, що М. Грушевський усвідомлював необхідність залучення нових сил для наукової діяльності. Також із іншого боку, він мав спочатку певну моральну залежність від тієї політичної сили, завдяки якій переїхав до Львова⁴¹. Тому, щоб здійснити якісь конкретні кроки, М. Грушевський спочатку мав проконсультуватися з головою НТШ О. Барвінським⁴².

У недатованому листі до О. Барвінського М. Грушевський писав: “Із Студинським балакались мо про виданне джерел в Товаристві і дійшли до того, чи не можна би до сего взяти й декого лично, як Коцовського і Франка, власне хотів Вас питати щодо останнього: не можна і єму доручити укладане якогось тома, під доглядом загального редактора, якого Товариство до видавання джерел поставить? Взагалі, чи не можна було б єго так змитикувати і скантувати для Товариства ?”⁴³. Зрозуміло, що О. Барвінський відмовився⁴⁴.

³⁸ Там само. – С. 38–39.

³⁹ Ситник О. Листи В. Антоновича до М. Грушевського // Український історик. – 1991-1992. – Ч. 110-115. – С. 404.

⁴⁰ “Не маю іншого інтереса більшого, як добро свого народу”. – С. 80.

⁴¹ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 38; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об'єктивної характеристики. – С. 35.

⁴² Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політику (1894–1898). – С. 115.

⁴³ Там само.

⁴⁴ Там само. – С. 116.

Водночас у січні 1895 р. І. Франко був присутній як гість на засіданні Філологічної секції НТШ⁴⁵. Дуже скептично до цього ставився М. Драгоманов, який у листі до І. Франка від 23 лютого зазначав, що “я б не дуже радив ні Вам, ні П[авли]ку плутатись з ним (М. Грушевським. – Ю. Я.). Маючи Ж.[ите] і Сл.[ово], Ви можете far da se⁴⁶. Врешті-решт 14 червня 1895 р. І. Франко був обраний членом НТШ⁴⁷.

Кращого співробітника для товариства, ніж І. Франко, М. Грушевському у Львові годі було знайти. Вчений намагався залишитися поза політикою, натомість працював над створенням в Галичині авторитетного наукового осередку⁴⁸. Водночас навесні 1896 р. відбулися зміни в особистому житті М. Грушевського. В травні того ж року в м. Скала на Тернопільщині він одружився з М. С. Вояківською. З цього приводу 18 травня 1896 р. М. Павлик у листі до Л. Драгоманової писав: “Тут Грушівський жениться: бере собі смирну дівчину, учительку, сироту, добру мою знакому і радикалку – Вояківську, – що дуже гарно з его боку. Новоєрці дуже возлементують. Вояківська велика приятелька Кобринської і Крушельницької”⁴⁹.

Про інтерес М. Грушевського до радикальної партії у 1896 р. (насамперед її видавничої діяльності), свідчить такий фрагмент його недатованого листа до О. Кониського: “Житє і Слово” виходитиме реформованим, замінивши собою й “Радикала”, часописею політ[ично]-літерат[урно]-науковою”⁵⁰. Мова йде про часопис “Житє і слово”, який протягом 1894–1897 рр. видавав І. Франко. Водночас із 5 жовтня 1895 р. до 25 березня 1896 р. у Львові під редакцією члена РУРП В. Будзиновського виходив часопис “Радикал”. А влітку 1896 р. М. Грушевський навіть запропонував М. Павлику очолити редакцію народовського часопису “Зоря” (1880–1897). Детальніше про свої причини відмови М. Павлик написав у листі до Л. Драгоманової від 7 липня 1896 р.⁵¹

Водночас у грудні 1896 р. перед реальною загрозою розколу опинилось НТШ⁵². З приводу цього М. Грушевський у недатованому листі до І. Франка

⁴⁵ Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова. – С. 529.

⁴⁶ Там само. – С. 533.

⁴⁷ Франко А. Д. Науково-організаційна і видавнича діяльність Івана Яковича Франка у Науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 “Історія України” / Андрій Дмитрович Франко. – К., 1995. – С. 7.

⁴⁸ Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 118; Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 39.

⁴⁹ Денисюк І. Листи Михайла Павлика до родини Драгоманових // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1997. – Т. ССXXXIV: Праці Філологічної секції. – С. 477.

⁵⁰ Бурлака Г. Листи М. Грушевського до О. Кониського. – С. 120–121; Листування Михайла Грушевського. – Т. 1. – С. 58.

⁵¹ Денисюк І. Листи Михайла Павлика до родини Драгоманових. – С. 480.

⁵² Великий українець: Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського. – К.: Веселка, 1992. – С. 249; Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 118–119.

писав: “Що до сецесії, то я тепер не думаю за неї: ситуація для того дуже невідповідна – при теперішнім роз’яренню трудно сподиватись відповідного поділу майна Т[оварист]ва, а знову сецесионисти виступили б в ролі “барвінчуків”, вигнаних з старого товариства. Я зіпсував собі багато крові, борючись з упередженням проти Т[оварист]ва Шевченка – ніби новоерського, і по prostu – в теперішній хвилі – не чую в собі сили розпочинати нову будову серед гулюкання й інсинуацій тутешнього загалу”⁵³.

Але 27 січня (2 лютого) 1897 р. на загальних зборах товариства було прийнято компромісне рішення. Щоб гарантувати НТШ від подальших конфліктів, замість О. Барвінського новим головою товариства було обрано М. Грушевського. Також було обрано нове керівництво НТШ⁵⁴. Є свідчення, що М. Грушевського планували обрати головою товариства вже у 1894 р. Про це, зокрема, 10 листопада 1894 р. у листі до М. Драгоманова писав І. Франко⁵⁵.

Завдяки М. Грушевському на початку 1897 р. І. Франко дуже швидко ввійшов у керівний осередок Товариства (19 лютого 1897 р. письменника вибрали членом президії НТШ)⁵⁶. Це дало змогу І. Франкові не лише активно друкуватися та брати участь у підготовці до друку цілої низки наукових видань НТШ, але й зайняти одне з чільних місць у керівництві товариства. Звичайно, що навантаження було дуже велике. З іншої сторони це давало І. Франкові сталий заробіток. Особливо після його конфлікту з поляками у 1897 р., внаслідок чого він втратив роботу в редакції газети “Kurjer lwowski”⁵⁷.

Водночас восени 1897 р. через “сильно підкопане” здоров’я І. Франко прийняв рішення припинити видавництво часопису “Житє і слово”⁵⁸. Цілком імовірно, що це було пов’язано з певною комбінацією М. Грушевського. Вона полягала в тому, що замість часописів “Житє і слово” та “Зоря” він планував розпочати видавництво “Літературно-наукового вістника”

⁵³ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України (далі – ВР ІЛ), ф. 3, од. зб. 1637, арк. 134–135; Великий українець: Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського. – С. 249.

⁵⁴ З Товариства. Звичайні загальні збори 21 січня (2 лютого) 1897 р. // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1897. – Т. XV. – С. 1–8; Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 119–120.

⁵⁵ Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова. – С. 519.

⁵⁶ Франко А. Д. Науково-організаційна і видавнича діяльність Івана Яковича Франка у Науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка. – С. 7.

⁵⁷ Якимович Б. З. Іван Франко – видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – С. 232, 516–517; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 36.

⁵⁸ Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. – К., 1986. – Т. 50: Листи (1895–1916). – С. 92; Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 49.

(“ЛНВ”)⁵⁹. Як наслідок, вже в січні 1898 р. з’явився перший том “ЛНВ”⁶⁰. Так, лише протягом 1898–1907 рр. на сторінках часопису було опубліковано близько 350 статей, рецензій і художніх творів І. Франка⁶¹. До того ж, у 1898 р. на сторінках першого тому “ЛНВ” також було опубліковано твір Г. Гауптмана “Ткачі”, перекладений з німецької радикалом М. Павликом. В тому ж році цей твір накладом редакції “ЛНВ” було видано окремим виданням у друкарні НТШ⁶².

М. Грушевський сприяв залученню до НТШ також інших діячів РУРП. Так, 14 липня 1897 р. членом товариства було обрано В. Охримовича. 25 травня 1898 р. М. Грушевський запропонував обрати В. Охримовича до складу очолюваної І. Франком Етнографічної комісії товариства. Після створення в НТШ у лютому 1899 р. Правничої комісії, В. Охримович увійшов до складу її президії із функцією секретаря⁶³. 2 лютого 1899 р. діяча було обрано касиром президії НТШ⁶⁴.

26 квітня 1898 р. галицьким намісництвом було затверджено оновлений статут НТШ⁶⁵. Згідно з ним до складу секцій мали право входити тільки члени з самостійними науковими працями, т. зв. дійсні члени⁶⁶. Офіційний список дійсних членів НТШ у кількості 32 особи датований червнем 1899 р.⁶⁷. Скажімо серед 12 перших “дійсних членів” Історично-філософської секції були обрані радикали В. Охримович і О. Терлецький⁶⁸. Дійсним членом НТШ у 1899 р. також було обрано І. Франка⁶⁹.

З 1897 р. участь в діяльності НТШ також почав брати приятель і однопартієць І. Франка – М. Павлик. Відомо, що на початку 1897 р. М. Павлик повідомив І. Франка про своє бажання впорядкувати та здійснити

⁵⁹ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 49.

⁶⁰ Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження: У 3 т. – Т. 1. 1848–1900 рр. – Львів: Світ, 2001. – С. 674.

⁶¹ Франко А. Д. Науково-організаційна і видавнича діяльність Івана Яковича Франка у Науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка. – С. 12–13.

⁶² Ткачі. Драма з сорокових років Гергарта Гауптмана / Переклав М. Павлик // Літературно-Науковий Вістник. – 1898. – Т. I. – Кн. I–III. – С. 196–240; 333–366; Ткачі. Драма з сорокових років Гергарта Гауптмана. Переклав з німецького М. Павлик. Додано жителіс Гауптмана написаний Ів. Франком. – Львів, 1898. – 102 с.; Репертуар української книги. 1798–1916. Матеріали до бібліографії. – Львів, 1999. – Т. 4: 1895–1900. – С. 183.

⁶³ Косар І. Діяльність Володимира Охримовича в Науковому товаристві ім. Шевченка // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 19. – С. 157.

⁶⁴ Там само. – С. 158.

⁶⁵ Франко А. Д. Науково-організаційна і видавнича діяльність Івана Яковича Франка у Науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка. – С. 7.

⁶⁶ Педич В. Історична школа М. Грушевського у Львові (1894–1914 рр.). – С. 75.

⁶⁷ Там само. – С. 61.

⁶⁸ Там само. – С. 75.

⁶⁹ Франко А. Д. Науково-організаційна і видавнича діяльність Івана Яковича Франка у Науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка. – С. 7.

переклад цілого тому фольклорних праць М. Драгоманова “писаних поросійськи і другими європейськими мовами”⁷⁰. Вже 6 лютого 1897 р. М. Павлик у листі до Л. Драгоманової писав: “Тепер найшовся й накладчик для сего тому – Товариство ім[ені] Шевченка. Воно тепер стало чисто наукове, без примішки політичної, бо Барвінський, голова єго, провалився, а на єго місце вибрано Грушівського, що зірвав з політикою Барвінського і веде товариство по чисто науковій дорозі. Як тільки Барвінський уступився з товариства, Франко запропонував у члени мене, і мене прийняли”. І додавав: “Через кілька день буде засіданє наукової секції, і я там предложу напечатати том фольклорних праць М[ихайла] П[етрови]ча (і свою будущу працю про школи в Галичині). Бажав би до того часу получить від Вас згоду і вмови”⁷¹. Зрозуміло, що Л. Драгоманова була дуже задоволена, з приводу того, що керівництво НТШ в особі М. Грушевського погодилося видати фольклорні праці М. Драгоманова⁷².

Очевидно, що 10 лютого 1897 р. М. Павлик вперше був присутній на засіданні Філологічної секції НТШ. Наступного дня в листі до Л. Драгоманової він писав: “Я був перший раз на засіданю наукових секцій Тов[ариства] Шевченка. Все гарно – нема й духу Барвінського (він зрікся чисто всего, навіть редакції Істор[ичної] Бібліотеки)”⁷³. Було вирішено остаточно, що перекладачем та упорядником тому фольклорних праць М. Драгоманова мав бути М. Павлик. До того ж, за переклад текстів він мав отримувати 5 руб. від одного друкованого аркуша⁷⁴. 24 лютого 1897 р. очевидно на засіданні Філологічної секції НТШ М. Павлик запропонував надрукувати фольклорні праці М. Драгоманова. На що присутні погодилися й доручили йому розпочинати роботу⁷⁵.

3 квітня 1897 р. М. Павлик у листі до Л. Драгоманової писав, “що Грушівський дав мені коректу деяких видань Тов[ариства] ім[ені] Шевченка і велів виплатити наперед 20 гульд[енів]”⁷⁶. І додавав: “Почав давати і деяку літ[ературну] роботу. Воно принесе мені небогато (коректи лист 1 г[ульден] 50 кр[ейцарів], ревізія 50 кр[ейцарів]), а все ж таки ліпше. Я єму дуже вдячний”⁷⁷. А 8 квітня М. Павлик інформував Л. Драгоманову, що “взявся я за рецензії для записок Тов[ариства] ім[ені] Шевченка, далі буду писати і

⁷⁰ Денисюк І. Листи Михайла Павлика до родини Драгоманових. – С. 497.

⁷¹ Там само.

⁷² Михайло Драгоманов. Документи і матеріали 1841–1994 / Упорядники Г. Болотова, І. Бутич, Н. Грабова, О. Купчинський, Д. Пельц, Г. Сорока. – Львів, 2001. – С. 366.

⁷³ Денисюк І. Листи Михайла Павлика до родини Драгоманових. – С. 498.

⁷⁴ Там само. – С. 498–499.

⁷⁵ Там само. – С. 500.

⁷⁶ Там само. – С. 501–502.

⁷⁷ Там само. – С. 502.

самостійні праці”⁷⁸. М. Павлик навіть сподівався, що М. Грушевський погодиться зібрати кошти на друкування переписки та біографії М. Драгоманова⁷⁹.

Завдяки М. Грушевському фінансове становище М. Павлика суттєво покращилося. В листі до Л. Драгоманової від 24 квітня 1897 р. М. Павлик писав: “Так то я рахую, що зароблятиму в місяць: коло 10 р[инських] за коректуру видань Тов[ариства] ім[ені] Шевч[енка], коло 10 за статейки в нім (поки не зможу писати більших) і коли 10 р[инських] за переклад фольк[лорних] статей М[ихайла] П[етрови]ча, – разом 30 р[инських] і 30 гульд[енів]”⁸⁰. А 13 червня 1897 р. писав Л. Драгомановій, що “(Груш[івський], спасибі єму, завалив мене роботою для Тов[ариства] ім[ені] Ш[евченка] і рад, що найшов собі помічника”⁸¹.

Цілком імовірно, що 9 червня 1897 р. М. Павлик навіть міг брати участь у засіданні президії (т. зв. “виділу”) НТШ⁸². Також він продовжував займатися коректуванням видань, які видавало НТШ⁸³. Найімовірніше, що М. Павлик займався коректурою праці О. Кониського про Т. Шевченка⁸⁴. Мова йде про дослідження О. Кониського під назвою “Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя”. Перший том цієї праці побачив світ у Львові в 1898 р.

Активна діяльність у НТШ провідних діячів РУРП І. Франка, а з початку 1897 р. також і М. Павлика та В. Охримовича, викликала занепокоєння на Наддніпрянській Україні. Це власне розцінювалося там як перетворення НТШ фактично в радикальне товариство. Так, 18 (30) червня 1897 р. В. Антонович із занепокоєнням писав до М. Грушевського: “В Кііві йа почув, шчо товариство ім[ені] Ш[евчен]ка мае на свої фонди видавати твори йідного помарлого літератора – сподіваюсь шчо це будуть виключно твори наукові – етнографічні, бо товариство на загальних зборах постановило усунути всьаку політику и публіцистику. Дозвольайу собі зробити сью увагу; через те, шчо кажуть мені, неначебто у товаристві повійав новий вітер від латинського корня (натяк на галицьких радикалів. – Ю. Я.) – не дуже йа цьому йму віри, на всьакій случай гадку цью игноруйу покі не побачусь з Вами”⁸⁵.

⁷⁸ Там само.

⁷⁹ Там само.

⁸⁰ Там само. – С. 503.

⁸¹ Там само. – С. 508.

⁸² ВР ІЛ, ф. 3, од. зб. 1611, арк. 19.

⁸³ Листування Михайла Грушевського. Т. II. – Упор.: Р. Майборода, В. Наулко, Г. Бурлака, І. Гирич; ред. Л. Винар. – Київ – Нью-Йорк: УІТ, 2001. – С. 148.

⁸⁴ Бурлака Г. Листи М. Грушевського до О. Кониського. – С. 127.

⁸⁵ Листи В. Антоновича до М. Грушевського / Підготував О. Ситник // Український історик. – 1993. – Ч. 1-4 (116-119). – С. 159.

20 червня (2 липня) 1897 р. М. Грушевський у листі-відповіді до В. Антоновича підтверджував і водночас заспокоював свого вчителя, що НТШ мало видавати лише етнографічні праці М. Драгоманова зібрані та перекладені М. Павликом⁸⁶. І додавав: “Що до напрямів в Товаристві, то розумієть ся, оцінка їх річ суб’єктивна, і для того власне я й просив і прошу земляків бувати і власними очима в них роздивлятись. Мені здаєть ся, що в товаристві нема ніяких напрямів окрім наукового; роблять в нім наукову роботу з ріжних сторонництв і я не маю звичаю з гори усувати ніякого солідного і чесного робітника з якогоб він не був сторонництва. Здаєть ся мені, що хазяїном сієї роботи і в загалі роботи Товариства зостаєть ся meine Wenigkeit (ваш покірний слуга. – Ю. Я.). Але кажу, все се річи суб’єктивні і їх треба власними очима бачити, як і в загалі нашу суспільну ситуацію”⁸⁷.

Вже 23 червня 1897 р. В. Антонович у листі до М. Грушевського писав: “Я зовсім з Вами згожуюсь шчо [в] наукові[й] праці не можливо робити дифференціацію м[і]ж групами и напрямками, и шчо найкраще всім напрямкам зарівно відкривати двері до наукової праці; те шчо мене перетривожило (розуміється все) була боязнь шчоби якому небудь напрямкові, особливо скрайньому, не дана була перевага надь іншими; тривога ця була дурна, тим більше шчо я йїї піддався почувши verba volantia (чутки. – Ю. Я.) про видання oe[u]vres complètes (повний збірник творів. – Ю. Я.) відомого автора”⁸⁸. У 1899 р. в Львові під егідою НТШ було видано перший том етнографічних праць М. Драгоманова⁸⁹. Також відомо, що в 1895 р. за ініціативи М. Павлика у друкарні НТШ була видана праця М. Драгоманова “Про волю віри”⁹⁰. А в 1897 р. у друкарні товариства була надрукована брошура члена РУРП, лікаря Я. Невестюка під назвою “Якъ ходити коло хорыхъ” (правда коштом і за ініціативи товариства “Просвіта”)⁹¹.

У 1897 р. М. Павлик став першим бібліотекарем НТШ⁹². Відомо, що бібліотека товариства веде свою історію від часу його реорганізації в наукове у 1892 р.⁹³. 14 липня 1897 р. на засіданні президії НТШ голова товариства

⁸⁶ Назаренко В. Чотири листи М. Грушевського до В. Антоновича // Український історик. – 1991-1992. – № 1-4 (110-115). – С. 412.

⁸⁷ Там само. – С. 412-413.

⁸⁸ Листи В. Антоновича до М. Грушевського / Підготував О. Ситник. – С. 159.

⁸⁹ Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Том I. – Львів, 1899. – 259 с. (Збірник Фільологічної секції Наукового товариства імені Шевченка Т. II.); Гирич І.Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 44.

⁹⁰ Репертуар української книги. – Т. 4: 1895–1900. – С. 16.

⁹¹ Там само. – С. 152.

⁹² З Товариства. Грушевський М. Наукова діяльність Товариства імені Шевченка в 1896 і 1897 р. // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1898. – Т. XXI. – Кн. I. – С. 13–14.

⁹³ Вавричин М. Г. Михайло Павлик – перший бібліотекар НТШ у Львові // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди. Матеріали круглого столу. – Львів, 1996. – С. 78.

М. Грушевський запропонував на посаду бібліотекаря М. Павлика⁹⁴. Президія погодилася з цією пропозицією й М. Павлика було прийнято на посаду бібліотекаря бібліотеки НТШ. Читальний зал мав бути відчинений щодня в будні дні протягом двох годин⁹⁵. М. Павлик почав працювати бібліотекарем НТШ із 1 жовтня 1897 р. – по дві години щодня⁹⁶. Загалом на посаді першого бібліотекаря товариства М. Павлик пропрацював протягом семи з половиною років (з 14 липня 1897 р. до 15 грудня 1904 р.)⁹⁷.

На початку 1897 р. у Галичині відбулися чергові парламентські вибори, більше відомі як криваві “баденівські” вибори. 22 січня 1897 р. офіційно були оголошені терміни виборів у п’ятьох куріях. З них у V (загальній) курії вибори мали відбутися 11 березня, а в IV (сільській) – 16 березня 1897 р.⁹⁸. Про їх результати М. Грушевський повідомив у недатованому листі до О. Кониського⁹⁹. В ході парламентських виборів депутатський мандат у V курії від РУРП здобув Р. Ярославич. За рішенням т. зв. “заряду” (керівний виконавчий орган партії) він увійшов на правах гостя до депутатської фракції соціал-демократів у Державній раді (австрійському парламенті)¹⁰⁰. Додамо, що сесія парламенту тривала з 27 березня до 2 червня 1897 р.

У червні 1897 р. Р. Ярославич на Вімберзькому з’їзді Соціал-демократичної робітничої партії Австрії (далі – СДРПА), де він разом із С. Вітиком був присутній як гість. Очевидно перевищивши надані йому повноваження, зробив від імені РУРП заяву про те, що радикальна партія з програмної точки зору стоїть на соціал-демократичних засадах. Проте зберігає організаційну самостійність із огляду на своєрідну сферу діяльності – українське село, що вимагає іншої тактики. Позиція Р. Ярославича на з’їзді СДРПА викликала обурення частини радикалів та запеклі дебати в партії, що фактично поставили її на межі розколу¹⁰¹.

⁹⁴ Вавричин М. Г. Михайло Павлик – перший бібліотекар НТШ у Львові. – С. 79.

⁹⁵ Там само. – С. 80.

⁹⁶ Шкраб’юк П. М. Грушевський і М. Павлик: довкола конфлікту в НТШ // Михайло Грушевський і Західна Україна. Доповіді й повідомлення наукової конференції (м. Львів, 26–28 жовтня 1994 р.). До 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті. – Львів: Видавництво “Світ”, 1995. – С. 79.

⁹⁷ Вавричин М. Г. Михайло Павлик – перший бібліотекар НТШ у Львові. – С. 83.

⁹⁸ Возняк М. Іван Франко і баденівські вибори 1897 року // Іван Франко: Статті і матеріали. – Львів, 1955. – Зб. 4. – С. 50; Жерноклеєв О. С. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.). – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. – С. 156; Tomczyk R. Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914. – Szczecin, 2007. – S. 139.

⁹⁹ Бурлака Г. Листи М. Грушевського до О. Кониського. – С. 124; Листування Михайла Грушевського. – Т. 1. – С. 62.

¹⁰⁰ Жерноклеєв О. С. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.). – С. 185–186.

¹⁰¹ Там само. – С. 186.

З приводу цього М. Грушевський у недатованому листі до О. Кониського писав: “У нас по замкненню парламенту все притихло, лише між радикалами великий заколот з причини заяви Яросевича, що будьто радикали стоять на програмі соціал-демократів, на се радикали не годяться”¹⁰². Зрештою VI з’їзд радикальної партії (19–21 вересня 1897 р.) обмежився тим, що записав у своїх резолюціях наступне: “Стоячи на ґрунті наукового соціалізму руско-укр.[аїнська] рад.[икальна] партія бажає іти спільно з соц.[іал-]демократичною партією в границях своєї програми і задержати певну свою самостійність”¹⁰³.

Очоливши НТШ, М. Грушевський ще активніше включився в галицьку політику¹⁰⁴. У 1898 р. в Празі було відзначено столітній ювілей від дня народження Ф. Палацького¹⁰⁵. Проте М. Грушевський разом із опозиційними народовцями та радикалами відмовилися брати участь у святкуванні ювілею¹⁰⁶. Натомість вони надіслали до Праги телеграму, в якій засуджували підтримку чеськими парламентарями політики польського панування у Галичині¹⁰⁷. Тобто спостерігалася тенденція до поступового зближення М. Грушевського з опозиційними народовцями та радикалами¹⁰⁸.

Водночас від Галичини участь у святкуваннях в Празі крім поляків, взяли русофіли та “новокуреники” О. Барвінського¹⁰⁹. Відмова М. Грушевського взяти участь в урочистостях у Празі була розцінена О. Барвінським та іншими “новокурениками” як остаточний відхід вченого від лояльно-поміркованого табору народовців. О. Кониський вважав, що на такі дії М. Грушевського підштовхнули діячі РУРП¹¹⁰. Спільна заява українських опозиційних сил Галичини з нагоди ювілею Ф. Палацького була серйозним кроком М. Грушевського в політику. Водночас вона свідчила про зародження союзу опозиційних народовців, частини членів РУРП і М. Грушевського¹¹¹.

¹⁰² Бурлака Г. Листи М. Грушевського до О. Кониського. – С. 126–127.

¹⁰³ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІУ України), ф. 663, оп. 1, спр. 179, арк. 2; Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1991. – Т. ССXXII: Праці Історико-філософської секції. – С. 99–100.

¹⁰⁴ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 42; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 37.

¹⁰⁵ Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 121.

¹⁰⁶ Хроніка і бібліографія // Літературно-Науковий Вістник. – Львів, 1898. – Т. III. – Кн. VII. – С. 50; Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 121.

¹⁰⁷ Хроніка і бібліографія. – С. 50; Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 121; Листування Михайла Грушевського. – Т. 1. – С. 84.

¹⁰⁸ Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 121.

¹⁰⁹ Хроніка і бібліографія. – С. 50.

¹¹⁰ Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898). – С. 121.

¹¹¹ Там само. – С. 122.

В умовах одночасної соціальної і національної дискримінації українців у Галичині, звернення уваги в програмі РУРП лише на соціальний аспект проблеми було суттєвим недоліком. Як наслідок у радикальній партії сформувалася група діячів (В. Будзиновський, В. Охримович та ін.), які пропонували переглянути блок національних вимог¹¹². У зв'язку з відокремленням “національної” групи радикалів і її заходами щодо реформування існуючої партійної програми в національному напрямку, а також в результаті оформлення соціал-демократичного крила, в РУРП виникла серйозна ідейно-політична криза¹¹³.

На VII з'їзді радикальної партії (30–31 жовтня 1898 р.) знову обговорювалося питання про перетворення радикальної партії у соціал-демократичну¹¹⁴. Але на засіданні організаційної комісії з'їзду, даний внесок не набрав потрібної кількості голосів¹¹⁵. 30 жовтня 1898 р. у Львові, після закінчення нарад VII з'їзду РУРП також відбулися урочистості в зв'язку з святкуванням 25-річного ювілею літературної діяльності І. Франка¹¹⁶.

До складу організаційного комітету, який займався організацією заходу серед інших увійшли М. Грушевський та діячі РУРП В. Гукевич, С. Данилович, П. Думка, С. Новаковський і М. Павлик¹¹⁷. Крім того, М. Грушевський організував збір коштів для І. Франка¹¹⁸. Резюме виступу М. Грушевського на ювілеї І. Франка було подано на сторінках органу РУРП, газети “Громадський голос”¹¹⁹. У друкарні НТШ заходом М. Павлика також було видано “Спис творів Івана Франка”¹²⁰.

За ініціативи М. Грушевського та відповідно НТШ 31 жовтня – 1 листопада 1898 р. відбулося святкування столітнього ювілею українського

¹¹² Расевич В. Засади політичної незалежності України у програмі Української національно-демократичної партії // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 230.

¹¹³ Расевич В. В. Українська національно-демократична партія (1899–1918 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “історія України” / Василь Васильович Расевич. – Львів, 1996. – С. 13.

¹¹⁴ Семий зїзд русько-української радикальної партії // Громадський голос. – 1898. – Нр. 24. – 1. грудня. – С. 186; Грицак Я., “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини. – С. 100.

¹¹⁵ Семий зїзд русько-української радикальної партії. – С. 186; Tomczyk R., *Galiczyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914*. – S. 160; Шкраб'юк П. Ми, українські радикали... (Михайло Павлик і Радикальна партія) / Петро Шкраб'юк. – Львів, 2012. – С. 148.

¹¹⁶ Ювілей 25-літньої літературної діяльності Івана Франка // Громадський голос. – 1898. – Нр. 23. – 15 листопада. – С. 173–175.

¹¹⁷ ВР ІЛ, ф. 3, од. зб. 1624, арк. 47.

¹¹⁸ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 42; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об'єктивної характеристики. – С. 43.

¹¹⁹ Ювілей 25-літньої літературної діяльності Івана Франка. – С. 174.

¹²⁰ Спис творів Івана Франка за перше 25-літє его літературної діяльності 1874–1898 / Зладив М. Павлик. – Львів, 1898: 3 друкарні Наукового товариства імені Шевченка під зарядом К. Беднарського. – 127 с.

письменства, пов'язаного з виходом “Енеїди” І. Котляревського¹²¹. До організаційного комітету по влаштуванню святкувань серед інших увійшли М. Грушевський (голова) та І. Франко¹²².

Під час святкування столітнього ювілею відродження літератури, М. Грушевський запропонував заснувати літературно-видавниче товариство¹²³. До складу товариства він планував залучити також і діячів РУРП. А серед них: В. Охримовича, В. Будзиновського та І. Франка¹²⁴.

26 грудня 1898 р. у Львові відбулися збори членів “Українсько-Руської Видавничої Спілки” (далі – УРВС, 1899–1932). Було прийнято статут товариства та обрано наглядову раду (голова М. Грушевський) і дирекцію спілки. До наглядової ради крім керівництва ввійшло ще її шість членів, а серед них й І. Франко. В числі трьох заступників членів ради вибрано О. Терлецького. З діячів РУРП до дирекції товариства (всього п'ять осіб) увійшли: В. Будзиновський, М. Шухевич і В. Охримович¹²⁵. На початку 1899 р. УРВС розпочала свою видавничу діяльність¹²⁶.

Водночас набирала обертів і криза в РУРП. 7 травня 1899 р. на засіданні “ширшого заряду” і делегатів від місцевих організацій (“мужів довір'я”) РУРП у Львові більшістю в один голос було прийнято рішення про перехід радикалів у соціал-демократичний табір. За зміну проголосувало четверо осіб¹²⁷. 21 травня за участю 14 осіб це питання було знову розглянуте на засіданні членів “заряду” та “мужів довір'я”. При повторному голосуванні більшістю в один голос (шість проти п'яти, решта не голосували) було анульовано рішення від 7 травня та вирішено зберегти самостійність РУРП. Присутні на засіданні прихильники соціал-демократії заявили, що вони виходять із складу РУРП та залишили зал нарад¹²⁸.

Виникнення лівої течії у РУРП і зусилля цього крила щодо переведення її на соціал-демократичні позиції, спонукали націонал-радикалів до пошуків

¹²¹ Запросини на 100-літній ювілей відродження українсько-руської літератури споряджений Науковим тов. [ариством] ім. Шевченка при участі всіх українсько-руських товариств у Львові. – Львів, [б. м.], 1898.

¹²² Там само.

¹²³ Гнатюк В. Десятилітє українсько-руської Видавничої Спілки у Львові // Літературно-Науковий Вістник. – К., 1910. – Т. XLIX. – Кн. II. – С. 337.

¹²⁴ ЦДІАЛ України, ф. 372, оп. 1, спр. 33, арк. 46–47.

¹²⁵ Хроніка і бібліографія // Літературно-Науковий Вістник. – Львів, 1899. – Т. I. – Кн. I. – С. 62.

¹²⁶ Благовірна Н. Б. Роль “Українсько-Руської видавничої спілки” (1899–1932) у формуванні національних засад редакційно-видавничої діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.01.08 “журналістика” / Наталія Богданівна Благовірна. – Львів, 2005. – С. 6.

¹²⁷ ЦДІАЛ України, ф. 663, оп. 1, спр. 177, арк. 1–1 зв.; Товариші! // Громадський голос. – 1899. – Нр. 10. – 15. мая. – С. 75; Грицак Я., “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини. – С. 101.

¹²⁸ ЦДІАЛ України, ф. 663, оп. 1, спр. 179, арк. 267; Нарешті! // Громадський голос. – 1899. – Нр. 11. – 1. червня. – С. 83; Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини. – С. 102; Шкраб'юк П. Ми, українські радикали... (Михайло Павлик і Радикальна партія). – С. 149.

шляхів створення власної партії¹²⁹. Одним із кроків на шляху до цієї мети стало видання з 15 червня 1899 р. у Львові часопису “Будучність” (видавці радикали Є. Левицький і Володимир Охримович та художник І. Труш). Редакція названого часопису стала своєрідною ідейною лабораторією майбутньої партії¹³⁰.

Ідейно-політична криза у радикальній партії і пошуки оптимального варіанту національної програми підштовхували націонал-радикалів до ідеї консолідації сил. Тому коли стало зрозумілим, що реформувати існуючу програму РУРП не вдасться, а на об’єднання з народовцями вся партія не погодиться, націонал-радикальна група вирішила розпочати погоджувальні наради з опозиційними народовцями¹³¹. Ідейна еволюція В. Охримовича, Є. Левицького та інших націонал-радикалів співпала з організаційними заходами народовського політичного товариства “Народна рада” та діячів, які перебували поза ним щодо заснування нової масової партії¹³². Двосторонні переговори велися очевидно між представниками двох груп: членами президії товариства “Народна рада” та групою осіб, до якої входили М. Грушевський і націонал-радикали Є. Левицький, В. Охримович, І. Франко та найімовірніше В. Будзиновський¹³³.

М. Грушевський ще наприкінці 1898 р. помітив реальні кроки на шляху зближення більшості народовців і націонал-радикальної групи РУРП. Очевидно, що він був прихильником проведення в Галичині широкомасштабної об’єднавчої акції сил проукраїнської орієнтації, у тому числі й націонал-радикалів¹³⁴. М. Грушевський спробував змінити той напрям політики на якому наполягали В. Антонович та О. Кониський. Зрозуміло, що кількісна перевага в Галичині була на боці народовців. Натомість інтелектуальний потенціал залишався за групою радикалів. Найближчим ідейним союзником М. Грушевського в цій справі був І. Франко. Останній на той час теж добре розумів необхідність широкої бази для розгортання національного руху¹³⁵. Відомий франкознавець М. Возняк з цього приводу зазначав, що “з організацією наукової праці в Науковому Товаристві ім. Шевченка починалася нова доба в житті Франка, а гурток

¹²⁹ Расевич В. В. Українська національно-демократична партія (1899–1918 рр.). – С. 13–14.

¹³⁰ Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини. – С. 103; Расевич В. В. Українська національно-демократична партія (1899–1918 рр.). – С. 14.

¹³¹ Расевич В. Засади політичної незалежності України у програмі Української національно-демократичної партії. – С. 231.

¹³² Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини. – С. 103.

¹³³ Левицький К. З світлич починів / д-р К. Левицький // Діло. – 1926. – Ч. 135 (10.812). – 20 червня. – С. 2; Расевич В. В. Українська національно-демократична партія (1899–1918 рр.). – С. 14.

¹³⁴ Кухар В. М. Грушевський і створення національно-демократичної партії. – С. 278.

¹³⁵ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 44; Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об’єктивної характеристики. – С. 35.

наукових і культурних сил, що згурталися тут, переважно з симпатією ставився до плану утворити нову поступову партію”¹³⁶.

Поступово М. Грушевський став активним учасником і навіть одним із керівників об’єднавчого процесу. Цілком імовірно, що йому належала ініціатива приєднання націонал-радикалів до народовців на правах лівіці. Врешті-решт він доклав чимало зусиль у залученні до цієї справи І. Франка. Натомість письменник став символом узгоджувального діалогу між націонал-радикалами й народовцями¹³⁷.

Водночас є відомості, що об’єднавчу акцію в Галичині намагалися підсилити підтримкою з боку наддніпрянців. Очевидно, що з такою місією під приводом поїздки на XI-й Археологічний з’їзд влітку 1899 р. до Києва прибули члени НТШ О. Колесса й М. Шухевич. Зокрема під час зустрічей з представниками київської “Старої громади” О. Колесса пропонував заснувати у Галичині нову партію й агітував наддніпрянців зібрати кошти для її потреб. Через місяць до Києва, ймовірно, з аналогічною метою виїхав і М. Грушевський. Але очікуваної підтримки на Наддніпрянській Україні йому отримати не вдалося¹³⁸. Очевидно, що взаємини М. Грушевського з провідними діячами київського національного осередку на той час дуже зіпсувалися¹³⁹.

Водночас до кінця осені 1899 р. у Львові за участю М. Грушевського продовжували тривати переговори між членами президії “Народної ради”, більшістю народовців та групою націонал-радикалів¹⁴⁰. Відомо, що І. Франко намагався також залучити до цієї об’єднавчої акції і М. Павлика. Проте ця спроба письменника виявилася безрезультатною¹⁴¹. Разом із тим уже 18 грудня 1899 р. як результат тривалих двосторонніх переговорів з’явилося запрошення на приватні збори. По суті це було запрошення на установчий з’їзд нової партії, який мав відбутися 26 грудня 1899 р. у Львові¹⁴². Крім членів президії товариства “Народна рада”, “іменем львівської українсько-руської громади” запрошення підписали М. Грушевський, В. Будзиновський, Є. Левицький, К. Левицький, В. Охримович, Савчак та І. Франко¹⁴³. По суті, це був організаційний комітет нової партії, що невдовзі була заснована¹⁴⁴.

¹³⁶ Возняк М. Іван Франко в добі радикалізму // Україна. Науковий двохмісячник українознавства. – К., 1926. – Кн. 6. – С. 159.

¹³⁷ Расевич В. В. Українська національно-демократична партія (1899–1918 рр.). – С. 14; Кухар В. М. Громадсько-політична діяльність М. Грушевського (1894–1914 рр.). – С. 15.

¹³⁸ Кухар В. М. Грушевський і створення національно-демократичної партії. – С. 279.

¹³⁹ Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин. – С. 44.

¹⁴⁰ Tomczyk R., Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914. – S. 170.

¹⁴¹ Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. – К., 1986. – Т. 50: Листи (1895–1916). – С. 140, 506.

¹⁴² ВР ІЛ, ф. 3, од. зб. 1621, арк. 91–93.

¹⁴³ Там само. – Арк. 93.

¹⁴⁴ Возняк М. Іван Франко в добі радикалізму. – С. 160.

Водночас 17–18 грудня 1899 р. у Львові відбувся IX з'їзд РУРП¹⁴⁵. Присутній на ньому І. Франко повідомив зібраних про ухвалення програми та організації нової партії. Між іншим він зазначив, що М. Грушевський “прийшов до того переконання, що на основі радикальної програми, з котрою він зовсім годить ся, треба витворити нову поступову партію”¹⁴⁶. Проте на з'їзді письменнику довелося вислухати багато неприємних висловлювань від однопартійців, зокрема від К. Трильовського. Той заявив, що “проф.[есор] Грушівський не є жадна політична повага, проф.[есор] Грушівський повинен в інтересі науки тямити народню приповідку: “швець знай своє шевство, а до кравецтва не мішай ся”, а то тим більше, що проф.[есор] Грушівський є паламарем при львівській православній церкві”¹⁴⁷.

Проти цього запротестував присутній на з'їзді студент Величковський: “Проф.[есор] Грушівський є обивателем вільної держави і має право займати ся політикою, на рівні з усіми инчими. Назвати такого чоловіка паламарем є образа”¹⁴⁸. На що К. Трильовський відповів: “Безперечно, що проф.[есор] Г.[рушевський] має таке право, але не сміє робити се коштом радикальної партії. Назва “паламар” не є ніяка образа – і межі зібраними може є який паламарь. Мені ходить лише о те, аби Франко в своїм намірі не ховався за таку ніби то повагу політичну”¹⁴⁹. Натомість 26 грудня 1899 р. відбувся установчий з'їзд Української національно-демократичної партії (УНДП). Присутніх на ньому М. Грушевського разом з І. Франком, В. Охримовичем, Є. Левицьким і В. Будзиновським було обрано до керівних органів партії¹⁵⁰.

Отже, переїзд М. Грушевського в Галичину вимагав від вченого налагодження відносин із представниками різних ідейних течій, у тому числі й з радикалами. Хоча ідейно він тяжів до народовців. Безпосередньо через активну науково-організаційну діяльність у НТШ, М. Грушевський почав поступово залучатися в політику та брати участь у громадсько-політичному житті краю. Крім того, він проявляв неабиякий інтерес до різних напрямків діяльності РУРП. Намагався підтримувати дружні взаємини з радикалами, передусім з І. Франком. Водночас майже до кінця 1890-х років спостерігається помітний вплив на М. Грушевського з боку наддніпрянських

¹⁴⁵ Дев'ятий зїїзд русько-укр. радикальної партії // Громадський голос. – 1900. – Нр. 1. – 1. січня. – С. 2.

¹⁴⁶ Дев'ятий зїїзд русько-укр. радикальної партії 17-ого і 18-ого грудня 1899 року. (Далі.) // Громадський голос. – 1900. – Нр. 3 і 4. – 1 і 15 лютого. – С. 26.

¹⁴⁷ Там само.

¹⁴⁸ Там само.

¹⁴⁹ Там само.

¹⁵⁰ Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини. – С. 104; Рясевич В. Виникнення та організаційні основи Української національно-демократичної партії // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1997. – Вип. 32. – С. 121; Кухар В. М. Громадсько-політична діяльність М. Грушевського (1894–1914 pp.). – С. 15; Tomczyk R. Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914. – S. 173–174.

діячів (передусім О. Кониського). Водночас, тісніше ознайомлення М. Грушевського з особливостями галицької політики та зближення із радикалами спричинило еволюцію поглядів вченого. В підсумку це зумовило його поступовий перехід до ліберально-опозиційного табору народовців. Уже невдовзі М. Грушевський взяв активну участь у процесі об'єднання націонал-радикалів і основної частини опозиційних народовців, результатом чого стало заснування УНДП.

Bibliography:

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАЛ України), ф. 372, оп. 1, спр. 33, 51 арк.
2. ЦДАЛ України, ф. 663, оп. 1, спр. 177, 12 арк.
3. ЦДАЛ України, ф. 663, оп. 1, спр. 179, 436 арк.
4. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України (ВР ІЛ), ф. 3, од. зб. 1611, 557 арк.
5. ВР ІЛ, ф. 3, од. зб. 1621, 419 арк.
6. ВР ІЛ, ф. 3, од. зб. 1624, 609 арк.
7. ВР ІЛ, ф. 3, од. зб. 1637, 324 арк.
8. Антонович М. О. Кониський і М. Грушевський // Український історик. – 1984. – Ч. 1-4 (81-84). – С. 48–63.
9. Благовірна Н. Б. Роль “Українсько-Руської видавничої спілки” (1899–1932) у формуванні національних засад редакційно-видавничої діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.01.08 “журналістика” / Наталія Богданівна Благовірна. – Львів, 2005. – 18 с.
10. Бурлака Г. Листи М. Грушевського до О. Кониського // Український історик. – 1994. – Ч. 1-4 (120-123). – С. 117–134.
11. Бурлака Г., Гирич І. Франко і Грушевський: спроба об'єктивної характеристики // Спадщина: Літературне джерелознавство. Текстологія / Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К.: ВД “Стилос”, 2010. – Т. 5. – С. 27–66.
12. Вавричин М. Г. Михайло Павлик – перший бібліотекар НТШ у Львові // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди. Матеріали круглого столу. – Львів, 1996. – С. 77–86.
13. Великий українець: Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського / Упоряд., підгот. текстів та фотоматеріалів, комент., приміт. А. П. Демиденка; [Вступ. слово Л. М. Кравчука; Післямова Ф. П. Шевченка; Худож. оформл. О. В. Ковалю]. – К.: Веселка, 1992. – 551 с.
14. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка 1892–1930. – Мюнхен: Видавництво “Дніпрова Хвиля”, 1970. – 110 с.

15. Возняк М. Велетень думки і праці: Шлях життя і боротьби Івана Франка. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1958. – 401 с.
16. Возняк М. Іван Франко в добі радикалізму // Україна. Науковий двомисячник українознавства. – К., 1926. – Кн. 6. – С. 115–163.
17. Возняк М. Іван Франко і баденівські вибори 1897 року // Іван Франко: Статті і матеріали. – Львів, 1955. – Зб. 4. – С. 46–74.
18. Возняк М. Недопущення Івана Франка до доцентури у Львівському університеті // Іван Франко: Статті і матеріали. – Львів, 1948. – Зб. перший. – С. 43–63.
19. Гирич І. Б. М. Грушевський і І. Франко: до історії взаємин // Український історичний журнал. – К., 2006. – № 5 (470). – С. 35–67.
20. Гнатюк В. Десятилітє українсько-руської Видавничої Спілки у Львові // Літературно-Науковий Вістник. – К., 1910. – Т. XLIX. – Кн. II. – С. 335–344.
21. Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1991. – Т. ССXXII: Праці Історико-філософської секції. – С. 71–110.
22. Грушевський М. С. Щоденник (1888–1894 рр.) / Підготовка до видання, передне слово, упорядкування, коментарі і післямова Л. Зашкільняка. – К., 1997. – 261 с.
23. Дев'ятий зїзд русько-укр. радикальної партії // Громадський голос. – 1900. – Нр. 1. – 1. січня. – С. 2–5.
24. Дев'ятий зїзд русько-укр. радикальної партії 17-ого і 18-ого грудня 1899 року. (Далі.) // Громадський голос. – 1900. – Нр. 3. і 4. – 1 і 15 лютого. – С. 25–28.
25. Денисюк І. Листи Михайла Павлика до родини Драгоманових // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1997. – Т. ССXXXIV: Праці Філологічної секції. – С. 452–542.
26. Жерноклеєв О. С. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.). – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. – 536 с.
27. З Товариства. Грушевський М. Наукова діяльність Товариства імені Шевченка в 1896 і 1897 р. // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1898. – Т. XXI. – Кн. I. – С. 10–17.
28. З Товариства. Звичайні загальні збори 21 січня (2 лютого) 1897 р. // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1897. – Т. XV. – С. 1–8.
29. Запросини на 100-літний ювілей відродження українсько-руської літератури споряжений Науковим тов.[ариством] ім. Шевченка при участі всіх українсько-руських товариств у Львові. – Львів, [б. м.], 1898.

30. Косар І. Діяльність Володимира Охримовича в Науковому товаристві ім. Шевченка // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 19. – С. 156–166.
31. Кухар В. М. Громадсько-політична діяльність М. Грушевського (1894–1914 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “історія України” / Валентина Миколаївна Кухар. – Львів, 1997. – 23 с.
32. Кухар В. М. Грушевський і створення національно-демократичної партії // Михайло Грушевський і Західна Україна. Доповіді й повідомлення наукової конференції (м. Львів, 26–28 жовтня 1994 р.). До 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті. – Львів: Видавництво “Світ”, 1995. – С. 277–280.
33. Кухар В. Михайло Грушевський: спроба залишитися поза політикою (1894–1898) // Україна в минулому. – К. – Львів, 1994. – Вип. V. – С. 108–122.
34. Левицький К. З світлих починів // Діло. – 1926. – Ч. 135 (10.812). – 20 червня. – С. 2–3.
35. Листи В. Антоновича до М. Грушевського / Підготував О. Ситник (Закінчення) // Український історик. – 1993. – Ч. 1-4 (116-119). – С. 157–169.
36. Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова / Редкол.: І. Вакарчук, Я. Ісаєвич (співголови) та ін. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 564 с.
37. Листування Михайла Грушевського. – Київ – Нью-Йорк – Париж – Львів – Торонто, 1997. – Т. 1. – 398 с.
38. Листування Михайла Грушевського. Т. II. – Упор.: Р. Майборода, В. Наулко, Г. Бурлака, І. Гирич; ред. Л. Винар. – Київ – Нью-Йорк: УІТ, 2001. – 412 с.; іл. – Епістолярні джерела грушевськознавства.
39. Макар Ю., Добржанський О. Михайло Грушевський і українська інтелігенція Буковини в кінці XIX – на початку XX століття // Михайло Грушевський. Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної ювілейної конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського. – Львів, 1994. – С. 340–345.
40. Матеріали для культурної й громадської історії Західної України. Т. 1: Листування І. Франка і М. Драгоманова. – К.: 3 друк. Всеукр. Акад. Наук, 1928. – 508 с.
41. Михайло Драгоманов. Документи і матеріали 1841–1994 / Упорядники Г. Болотова, І. Бутич, Н. Грабова, О. Купчинський, Д. Пельц, Г. Сорока. – Львів, 2001. – 731 с.
42. Назаренко В. Чотири листи М. Грушевського до В. Антоновича // Український історик. – 1991-1992. – № 1-4 (110-115). – С. 412–415.
43. Нарешті ! // Громадський голос. – 1899. – Нр. 11. – 1. червня. – С. 83.

44. “Не маю іншого інтереса більшого, як добро свого народу” [Листи М. С. Грушевського до О. Г. Барвінського] / Передмова, публікація та примітки Леоніда Зашкільняка // Пам’ять століть. – 1996. – № 2. – С. 71–87.
45. О. Г. Подвиги “новорестів” в Станіславові // Хлібороб. – 1892. – Ч. 8. – 15. квітня. – С. 57–59.
46. Педич В. Історична школа М. Грушевського у Львові (1894–1914 рр.). – Івано-Франківськ, 1997. – 208 с.
47. Переписка Михайла Драгоманова з дром Теофілем Окуневським (1883, 1885–1891, 1893–1895) / Зладив і видав М. Павлик. – Львів, 1905. – XXIV + 280 + XI с.
48. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895). Т. VIII (1894–1895) / Зладив М. Павлик. – Чернівці, 1911. – 293 с.
49. Протести рускої академічної молодіжі протів уговоної політики // Народ. – 1891. – Ч. 2. – 15. л.[атинського] січня. – С. 20–22.
50. Расевич В. Виникнення та організаційні основи Української національно-демократичної партії // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1997. – Вип. 32. – С. 119–130.
51. Расевич В. Засади політичної незалежності України у програмі Української національно-демократичної партії // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 229–242.
52. Расевич В. В. Українська національно-демократична партія (1899–1918 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “історія України” / Василь Васильович Расевич. – Львів, 1996. – 22 с.
53. Редакція. В справі угоди // Народ. – 1890. – Ч. 24. – 15. л.[атинського] грудня. – С. 388–392.
54. Репертуар української книги. 1798–1916. Матеріали до бібліографії. – Львів, 1999. – Т. 4: 1895–1900. – 488 с.
55. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Том I. – Львів, 1899. – 259 с. (Збірник Філологічної секції Наукового товариства імени Шевченка Т. II).
56. Романок М. М., Галушко М. В. Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження: У 3 т. – Т. 1. 1848–1900 рр. – Львів: Світ, 2001. – 744 с.
57. Семей зїїзд русько-української радикальної партії // Громадський голос. – 1898. – Нр. 24. – 1. грудня. – С. 184–186.
58. Ситник О. Листи В. Антоновича до М. Грушевського // Український історик. – 1991–1992. – Ч. 110–115. – С. 396–411.
59. Спис творів Івана Франка за перше 25-літє его літературної діяльності 1874–1898 / Зладив М. Павлик. – Львів, 1898: З друкарні Наукового товариства імени Шевченка під зарядом К. Беднарського. – 127 с.

60. Тельвак В., Педич В. Львівська історична школа Михайла Грушевського. – Львів: Світ, 2016. – 440 с.; іл. – (Серія “Грушевськіяна”: Т. 9).

61. Ткачі. Драма з сорокових років Гергарта Гауптмана. Переклав з німецького М. Павлик. Додано житєпис Гауптмана написаний Ів. Франком. – Львів, 1898. – 102 с.

62. Ткачі. Драма з сорокових років Гергарта Гауптмана / Переклав М. Павлик // Літературно-Науковий Вістник. – 1898. – Т. I. – Кн. I-III. – С. 196–240; 333–366.

63. Товариші ! // Громадський голос. – 1899. – Нр. 10. – 15. мая. – С. 75.

64. Франко А. Д. Науково-організаційна і видавнича діяльність Івана Яковича Франка у Науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 “історія України” / Андрій Дмитрович Франко. – К., 1995. – 16 с.

65. Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. – К., 1986. – Т. 49: Листи (1886–1894). – 811 с.

66. Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. – К., 1986. – Т. 50: Листи (1895–1916). – 702 с.

67. Хроніка і бібліографія // Літературно-Науковий Вістник. – Львів, 1898. – Т. III. – Кн. VII. – С. 50–58.

68. Хроніка і бібліографія // Літературно-Науковий Вістник. – Львів, 1899. – Т. I. – Кн. I. – С. 62–70.

69. Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. – Львів: Львівська академія мистецтв, 2000. – 247 с.

70. Шкраб’юк П. М. Грушевський і М. Павлик: довкола конфлікту в НТШ // Михайло Грушевський і Західна Україна. Доповіді й повідомлення наукової конференції (м. Львів, 26–28 жовтня 1994 р.). До 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті. – Львів: Видавництво “Світ”, 1995. – С. 79–82.

71. Шкраб’юк П. Ми, українські радикали... (Михайло Павлик і Радикальна партія). – Львів, 2012. – 192 с.

72. Юбилей 25-літньої літературної діяльності Івана Франка // Громадський голос. – 1898. – Нр. 23. – 15 ноября. – С. 173–175.

73. Якимович Б. З. Іван Франко – видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 691 с.: портр., іл.

74. Tomczyk R. Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914. – Szczecin, 2007. – 422 s.

Yuriy Yakovlev

**Between Science and Politics: Mykhailo Hrushevsky and
Ruthenian-Ukrainian Radical Party (1894-1899)**

Abstract

The article considers and analyzes the specificity of cooperation between M. Hrushevsky and the representatives of Ruthenian-Ukrainian Radical Party (RURP). First of all, it is pointed out that his coming to Lviv required the organizing of the close contacts with Galician Ukrainians, including the members of RURP. The main attention is paid to the illustration of the incipient relations between the scientist and radicals, and to the principal spheres and effectiveness of their communication. The paper confirms that the M. Hrushevsky's learning the special features of Galician politics evoked the evolution of the scientist's views and stipulated for his gradual transition to the liberal group of national populists in opposition. It is emphasizes that M. Hrushevsky took part in the process of the union of national radicals and the overwhelming majority of national populists; as a result the Ukrainian National Democratic Party (UNDP) was founded.

Key words: Mykhailo Hrushevsky, Ruthenian-Ukrainian Radical Party, radicals, Shevchenko Scientific Society, Galicia, the Dnieper River Ukraine.

Наші автори

Бундак Олена Анатоліївна, кандидат історичних наук, доцент, заступник директора з наукової роботи Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»

Владига Ольга Миколаївна, кандидат історичних наук, викладач історії Львівського вищого професійного училища комп'ютерних технологій та будівництва (м. Львів)

Ващенко Володимир Володимирович, доктор історичних наук, професор Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро)

Гирич Ігор Борисович, доктор історичних наук, завідувач відділу джерел з історії України XIX – початку XX ст., зав. сектора грушевськознавства Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України

Гоцуляк Віктор Володимирович, доктор історичних наук, професор кафедри археології та спеціальних галузей історичних дисциплін Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Демуз Інна Олександрівна, доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри документознавства ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Журавльов Святослав Андрійович, кандидат історичних наук, вчитель історії Харківської ЗОШ № 126

Ковалевська Ольга Олегівна, доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу української історіографії Інституту історії України НАН України

Корновенко Сергій Валерійович, доктор історичних наук, професор, проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Куций Іван Петрович, кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри історії України Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Крот Володимир Олександрович, кандидат історичних наук, доцент Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

Масненко Віталій Васильович, доктор історичних наук, професор, в.о. завідувача кафедри історії України Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Педич Василь Пилипович, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та політології Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Пиріг Руслан Якович, доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту історії України НАН України

Савчук Інна Іванівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Історико-меморіального музею М. Грушевського у м. Києві

Стемнік Анджей, доктор габлітований, професор Університету Марії Кюрі-Склодовської (м. Люблін, Польща)

Тельвак Віталій Васильович, доктор історичних наук, професор кафедри давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка

Удод Олександр Андрійович, доктор історичних наук, професор, чл.-кор. НАПН України, завідувач відділу української історіографії Інституту історії України НАН України

Чабан Анатолій Юзєфович, доктор історичних наук, професор кафедри археології та спеціальних галузей історичних дисциплін Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Яковлев Юрій Олегович, аспірант кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (м. Івано-Франківськ)

Наукове видання

Symposium historiographicum Czercasiensium

— Том I —

Присвячений 150-річчю
від дня народження
Михайла Грушевського.

Збірник наукових праць

Науковий редактор
Віталій Масненко

Здано до набору 15.12.2016. Підп. до друку 22.12.2016.
Формат 60x84/16. Папір книжковий. Гарнітура Times.
Ум. др.арк 20,65. Наклад 300 прим.

Виготовлено ФОП Гордієнко Є.І.
Свідोцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4518 від 04.04.2013 р.

Україна, 18000, м. Черкаси
тел./факс: (0472) 56-56-12, (067) 444-28-94
e-mail: book.druk@gmail.com

Це видання надруковано на папері
із деревини відповідної нормам
екологічного лісовикористання